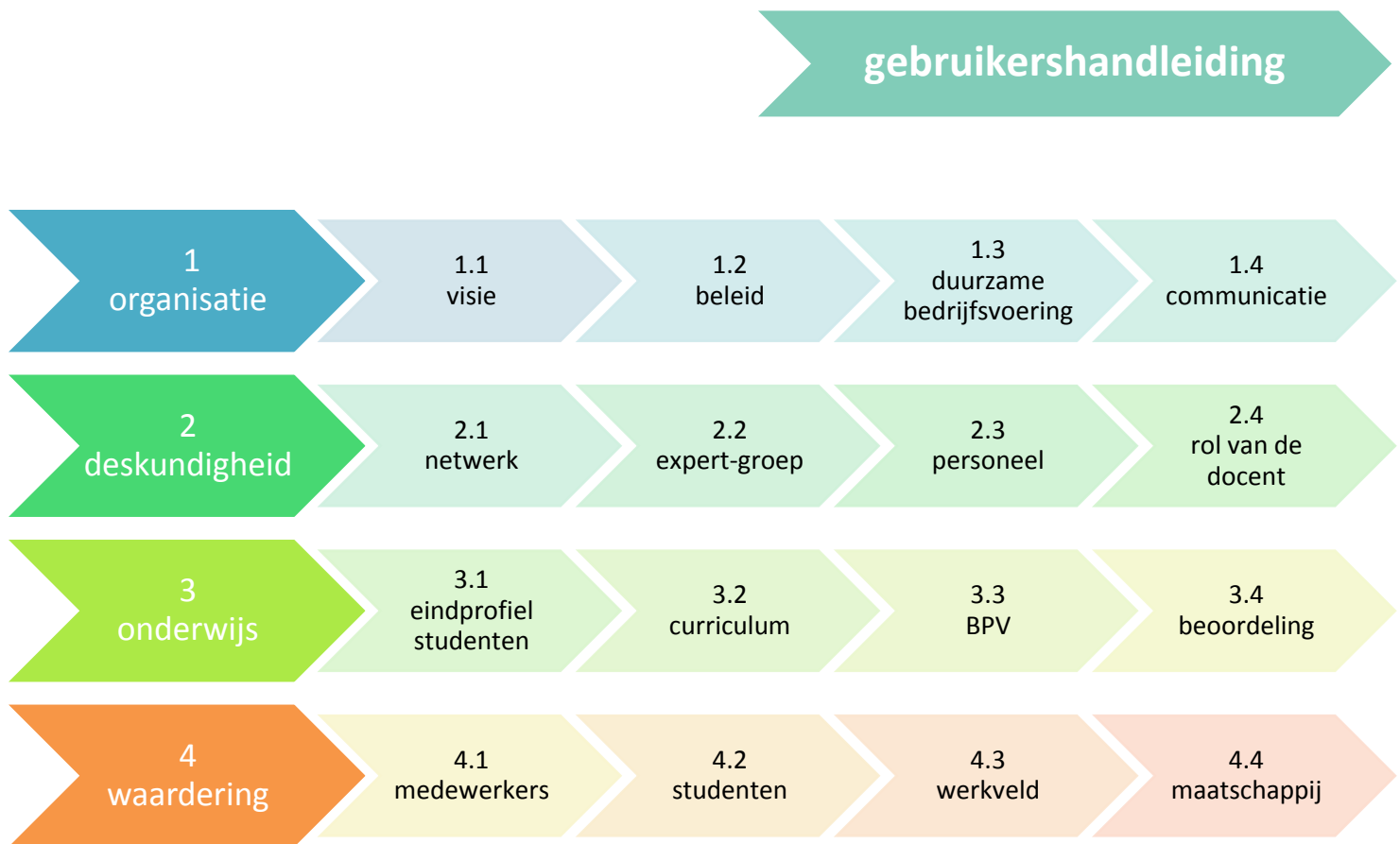

Het Groene Kompas

voor duurzame ontwikkeling in het MBO

Colofon

Het Groene Kompas voor duurzame ontwikkeling in het MBO
Gebruikershandleiding

Versie 2.0
Februari 2016

Anne Remmerswaal
Wageningen Universiteit, Educatie- en Competentiestudies
Heleentje Swart
Nordwin College

Met dank aan Annet van den Broek, Arjen Wals en Olivier Bello

---

Het Groene Kompas is een aangepaste versie van het instrument AISHE (Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education). In het kader van het NRO-gefinancierde project *Meer dan de Som der Delen – de verankering van duurzaamheid in de gehele schoolorganisatie* is dit instrument doorontwikkeld voor het (groene) beroepsonderwijs.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	4
	In het kort	4
	Aspecten van duurzaamheid	4
	Leeswijzer	4
2	HET GROENE KOMPAS	5
	Hoe zit het Groene Kompas in elkaar?	5
	Werkwijze	6
3	AAN DE SLAG: VOORBEREIDING	7
	Checklist	7
	Welke aspecten?	7
	Welke termijn?	7
	Samenstelling van de groep	7
	Wie begeleidt de sessie?	7
	Wie notuleert?	7
4	AAN DE SLAG: CONSENSUSBIJEENKOMST	8
	Opbouw	8
	1. Introductie van het Groene Kompas	8
	2. Het bepalen van de huidige en gewenste situatie	8
	3. Het bepalen van prioriteiten	9
	4. Afronding	9
	Vervolg	9
	De rol van de facilitator	9
	De rol van de notulist	9
5	FORMAT WORKSHOP	10
6	DUURZAME ONTWIKKELING	14
7	ACHTERGROND	16
	Meer dan de som der delen	16
	Verder lezen en kijken	16
	Contact	16

1 Inleiding

In het kort

Het *Groene Kompas voor duurzame ontwikkeling in het MBO* helpt MBO-instellingen en opleidingen om:

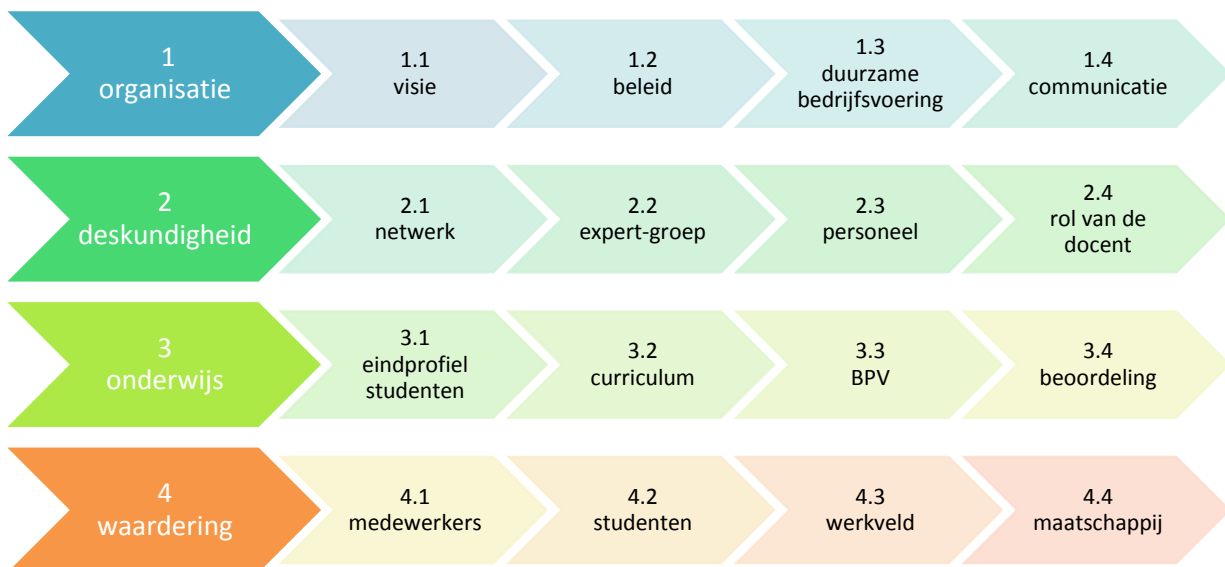
- in kaart te brengen wat de huidige stand van zaken is op het gebied van duurzaamheid,
- ambities helder te krijgen,
- focus aan te brengen en prioriteiten te bepalen,
- concrete stappen te formuleren om duurzaamheid verder te integreren,
- vooruitgang te monitoren,
- duurzaamheid binnen de hele organisatie te integreren.

Het Groene Kompas is een instrument dat ingezet wordt voor een opleiding of een cluster van opleidingen. Een opleiding kan het instrument zelfstandig gebruiken. Het Groene Kompas bestaat uit drie onderdelen:

- Het Groene Kompas
- Gebruikershandleiding
- Formulier voor rapportage

Aspecten van duurzaamheid

In het Groene Kompas wordt naar verschillende aspecten van duurzaamheid gekeken. Deze aspecten zijn verdeeld over vier thema's: organisatie, deskundigheid, onderwijs en waardering.

Aan de hand van het Groene Kompas wordt voor deze aspecten van duurzaamheid de huidige stand van zaken én de gewenste stand van zaken in kaart gebracht.

Leeswijzer

Deze handleiding geeft praktische handvaten voor opleidingen om zelf met het Groene Kompas aan de slag te gaan.

- Hoofdstuk 2 → Uitleg over hoe het Groene Kompas in elkaar zit
- Hoofdstuk 3-4 → Aan de slag: Hoe kan je met het Groene Kompas werken? Wat is er nodig qua voorbereiding?
- Hoofdstuk 5 → Format voor een workshop om met het Groene Kompas te oefenen
- Hoofdstuk 6 → Definities van duurzaamheid en duurzame ontwikkeling
- Hoofdstuk 7 → Achtergrond en contactinformatie

2 Het Groene Kompas

Hoe zit het Groene Kompas in elkaar?

In het Groene Kompas worden vijf fasen onderscheiden. In de Tabel 1 wordt een algemene beschrijving van deze vijf fasen gegeven. Voor elk aspect van duurzaamheid zijn de fasen uitgewerkt in een tabel (zie ter illustratie Tabel 2, aspect Visie). Deze tabellen vormen samen het Groene Kompas. Aan de hand van dit kompas wordt voor de verschillende aspecten van duurzaamheid de huidige stand van zaken én de gewenste stand van zaken in kaart gebracht.

Typering van de fasen				
1 Activiteiten georiënteerd	2 Proces georiënteerd	3 Systeem georiënteerd	4 Keten georiënteerd	5 Maatschappij georiënteerd
<ul style="list-style-type: none"> Ad hoc Impliciet: niet als duurzaamheid benoemd, niet in documenten vastgelegd. Afhankelijk van individuele initiatieven. 	<ul style="list-style-type: none"> Op project-basis Expliciet: als duurzaamheid benoemd en vastgelegd in documenten. Duurzaamheid naast 'business as usual' Duurzaamheid is nog vooral iets van het management of van een aparte groep docenten binnen de school. 	<ul style="list-style-type: none"> Duurzaamheid is verweven met het bestaande. Duurzaam denken en doen is vanzelfsprekend binnen de opleiding. Studenten en medewerkers zijn actief betrokken. Duurzaamheid is voelbaar in het gebouw en bij de mensen. Er worden doelen gesteld, geëvalueerd en bijgesteld. Er wordt gewerkt volgens de PDCA Cyclus: Plan-Do-Check-Act. 	<ul style="list-style-type: none"> Het groene VMBO, het groene HBO en de regionale arbeidsmarkt zijn betrokken. 	<ul style="list-style-type: none"> De opleiding is actief in de maatschappij. De maatschappij is actief betrokken bij de opleiding. De opleiding heeft een voorbeeldfunctie in de regio en daarbuiten, en staat bekend om haar deskundigheid op het gebied van duurzaamheid.

Tabel 1: Algemene beschrijving van de fasen

Visie				
1 Activiteiten georiënteerd	2 Proces georiënteerd	3 Systeem georiënteerd	4 Keten georiënteerd	5 Maatschappij georiënteerd
<ul style="list-style-type: none"> De opleiding heeft een visie op duurzaamheid. Deze visie is impliciet: de visie is niet vastgelegd in documenten. 	<ul style="list-style-type: none"> De visie is expliciet: de visie is vastgelegd in interne documenten van de opleiding. Bijvoorbeeld in het jaarplan. 	<ul style="list-style-type: none"> Het hele team is betrokken bij het opstellen van de visie. De visie van de opleiding is vertaald naar concreet beleid. Studenten zijn betrokken bij het ontwikkelen en evalueren van de visie. 	<ul style="list-style-type: none"> Het groene VMBO, het groene HBO en het regionale bedrijfsleven zijn betrokken bij het ontwikkelen en evalueren van de visie. 	<ul style="list-style-type: none"> De visie wordt voortdurend actueel gehouden, samen met maatschappelijke partners. De school heeft ook een visie op lange-termijn ontwikkelingen in de maatschappij, en de rol van de school hierin. De visie op duurzaamheid is hiermee geïntegreerd.

Tabel 2: Aspect Visie

Werkwijze

Het Groene Kompas wordt in eerste instantie gebruikt om een 'nulmeting' uit te voeren. Deze nulmeting heeft de vorm van een self-assessment. Voor de nulmeting wordt een groep samengesteld die representatief is voor de opleiding, van studenten tot management. Tijdens de nulmeting gaat deze groep aan de hand van de beschrijvingen bij de fasen in gesprek. Gezamenlijk bepaalt men in welke fase de opleiding zich nu bevindt, en waar men naar toe wil. We noemen deze sessie ook wel een *consensusbijeenkomst* omdat deelnemers samen beoordelen waar de opleiding staat. Hierbij telt iedere mening even zwaar.

Aan de hand van de resultaten van de sessie wordt een plan van aanpak opgesteld. Na een afgesproken termijn – bijvoorbeeld één jaar – wordt het Groene Kompas opnieuw op dezelfde manier gebruikt. Op deze manier evalueert men de vooruitgang. Vervolgens kunnen nieuwe acties bepaald worden en worden ambities aangepast, indien nodig.

Plan – do – check – act

Het Groene Kompas is gebaseerd op de cyclus: plan – do – check – act. Wanneer de fasen van deze cyclus gevolgd worden kan het Groene Kompas bijdragen aan het continu verder integreren van duurzaamheid.

- Plan** De huidige situatie wordt in kaart gebracht, met behulp van het Groene Kompas. Er wordt een plan van aanpak gemaakt.
- Do** Activiteiten uit plan van aanpak vinden plaats.
- Check** De situatie wordt opnieuw in kaart gebracht, met behulp van het Groene Kompas.
- Act** Er worden acties voor verdere verbetering ondernomen.

3 Aan de slag: Voorbereiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven bij welke zaken men stil moet staan voorafgaande aan de nulmeting.

Checklist

Sta vooraf stil bij de volgende zaken:

- ✓ Voor welke opleiding of cluster van opleidingen zetten we het Groene Kompas in?
- ✓ Welke aspecten gaan we behandelen? En in welke volgorde?
- ✓ Wat is de termijn waarop de gewenste situatie behaald wordt?
- ✓ Wat is een geschikte samenstelling van de groep om in gesprek te gaan aan de hand van het Groene Kompas?
- ✓ Wie begeleidt de sessie?
- ✓ Wie notuleert?

Welke aspecten?

Het is mogelijk om alle aspecten in één keer te behandelen, of met een deel van de aspecten aan de slag te gaan. Ook kunnen de aspecten over een aantal sessies verdeeld worden. Het is niet nodig om vooraan te beginnen, bij aspect 1.1 (visie). Benut de energie en motivatie van de aanwezigen. Begin met de onderwerpen (aspecten) die leven, waar de groep wat mee wil of die men interessant vindt. Er wordt bijvoorbeeld vaak met het thema *onderwijs* begonnen. Wanneer de werkwijze nieuw is, kunnen er waarschijnlijk 3 à 4 aspecten in een uur behandeld worden. Voor het behandelen van alle aspecten in één keer kan ongeveer een dagdeel gerekend worden.

Welke termijn?

Een geschikte termijn is bijvoorbeeld één of twee jaar. Daarna vindt een tweede meting met het kompas plaats.

Samenstelling van de groep

Idealiter wordt er een groep samengesteld die representatief is voor de opleiding (of het cluster van opleidingen). De groep bestaat dan uit:

- ✓ Een aantal docenten (bijvoorbeeld 3)
- ✓ Minstens één leidinggevende
- ✓ Een aantal studenten (3 à 4)
- ✓ Een lid van het ondersteunend personeel
- ✓ De coördinator duurzaamheid of een andere medewerker die het proces met het Groene Kompas goed kan begeleiden. Dit kan de facilitator zijn.

Het is echter ook mogelijk om voor een andere samenstelling te kiezen. De ervaring leert dat mensen prima zelf aan de slag kunnen met het instrument. Belangrijk is wel dat de ambities bepaald worden met de leidinggevende. De teamleider is cruciaal in het sturen en verankeren van duurzaamheid in de teams. Ook kan het interessant zijn om een oud-student of een vertegenwoordiger uit het werkveld uit te nodigen.

Wie begeleidt de sessie?

Begeleidt een extern facilitator de sessie, of neemt iemand van de school deze rol op zich? Bij voorkeur maakt de facilitator niet deel uit van het opleidingsteam, en is hij/zij geen betrokken leidinggevende. Het team kan bijvoorbeeld de coördinator duurzaamheid vragen om de sessie te begeleiden.

Wie notuleert?

Indien mogelijk wordt er iemand die zelf niet deelneemt aan de sessie gevraagd om te notuleren.

4 Aan de slag: Consensusbijeenkomst

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe een opleiding (of cluster van opleidingen) zelfstandig met het Groene Kompas kan werken.

Opbouw

De bijeenkomst heeft de volgende opbouw:

1. Introductie
2. Per aspect
  - a. Bepalen huidige situatie (individueel)
  - b. Bepalen huidige situatie (gezamenlijk)
  - c. Bepalen gewenste situatie (gezamenlijk)
3. Prioriteiten bepalen
4. Afronding

Elke stap wordt hieronder verder toegelicht.

Tijdens de sessie wordt gevoelsmatig gewerkt. Het is geen audit, en er wordt vooraf geen huiswerk aan de deelnemers meegegeven. Wanneer er tijdens de sessie dingen naar boven komen die nog gecheckt moeten worden, dan worden deze op een actielijst gezet.

1. Introductie van het Groene Kompas

De introductie bestaat uit de volgende elementen:

- ✓ Licht toe hoe het Groene Kompas in elkaar zit.
- ✓ Licht de werkwijze toe.
- ✓ Bespreek welke aspecten behandeld worden.
- ✓ Bespreek over welke termijn de gewenste situatie gaat.
- ✓ Stel vast welke definitie van duurzaamheid gehanteerd wordt (zie hoofdstuk 6).

2. Het bepalen van de huidige en gewenste situatie

De aspecten worden één voor één besproken. Het betreffende aspect wordt getoond of uitgedeeld.

2a. Huidige situatie – individueel

Eerst bepaalt iedereen individueel in welke fase de opleiding zich in zijn/haar ogen bevindt. In onderstaand kader wordt uitgelegd hoe je de fase bepaalt.

Het vaststellen van de fase waarin de opleiding zich bevindt:

- ✓ *Een fase is behaald als aan alle criteria van de fase voldaan is én als ook alle voorgaande fasen bereikt zijn.
Zo kan fase 3 alleen bereikt worden als ook aan alle criteria van fase 1 en fase 2 voldaan is.*
- ✓ *Het is ook mogelijk om de fase tussen twee stappen in te kiezen.
Dit kan bijvoorbeeld van toepassing zijn als aan alle criteria van fase 1 ruimschoots wordt voldaan en fase 2 nog niet behaald is, maar wel in zicht. Kies in dit geval de fase tussen 1 en 2. Dit betekent: 'fase 1 onderweg naar 2'.*

2a. Huidige situatie – gezamenlijk

Wanneer alle deelnemers individueel vastgesteld hebben in welke fase ze menen dat de opleiding zich bevindt, delen ze hun ideeën hierover. Het doel van deze uitwisseling is consensus: de deelnemers proberen tot een gezamenlijk oordeel te komen over waar de opleiding staat. Hierbij telt iedere mening even zwaar. Het is niet de bedoeling om besluiten te nemen door middel van stemming.

2b. Gewenste situatie – gezamenlijk

Wanneer de huidige situatie bepaald is bespreken de deelnemers naar welke fase ze toe willen met de opleiding (binnen de afgesproken termijn). Ook hierbij is het doel consensus: de deelnemers proberen tot een gezamenlijk oordeel te komen.

3. Het bepalen van prioriteiten

Wanneer alle aspecten op deze manier behandeld zijn bespreekt de groep bij welke aspecten voor de opleiding de prioriteit ligt.

4. Afronding

Bij de afronding komen de volgende punten aan bod:

- ✓ Verslaglegging
Op welke termijn? Wie is verantwoordelijk?
- ✓ Vervolgafspraken
Wanneer (en in welke samenstelling) komt de groep bij elkaar om de resultaten van de sessie te vertalen naar een plan van aanpak?

Vervolg

- ✓ Verslag
Het resultaat van de sessie is een verslag dat per aspect aangeeft en toelicht wat de huidige situatie is, de gewenste situatie, en wat de prioriteiten zijn. Dit verslag wordt naar de betrokken deelnemers teruggekoppeld.
- ✓ Plan van aanpak
Op basis van dit verslag wordt een plan van aanpak gemaakt. Hierin worden concrete afspraken voor één of meerdere jaren vastgelegd. De fasen binnen het model bieden hierbij handvaten voor een stappenplan.
- ✓ Tweede meting Groene Kompas
Na de afgesproken termijn wordt het Groene Kompas opnieuw gebruikt om de voortgang te monitoren. De werkwijze verloopt dan op dezelfde manier. Ook kan er gekozen worden om met vaste regelmaat – bijvoorbeeld elke twee jaar – Het Groene Kompas te gebruiken om de voortgang te monitoren.

De rol van de facilitator

De facilitator is de voorzitter van de sessie. De facilitator:

- stimuleert de uitwisseling tussen de deelnemers,
- houdt in de gaten of ieders stem gehoord wordt,
- vat argumenten en beslissingen samen,
- bewaakt de tijd.

De rol van de notulist

De notulist:

- noteert de huidige fase en gewenste fase,
- beschrijft per aspect de toelichting van de keuzes en de belangrijkste argumenten om voor een bepaalde fase te kiezen,
- kan hiervoor het *formulier voor rapportage* gebruiken.

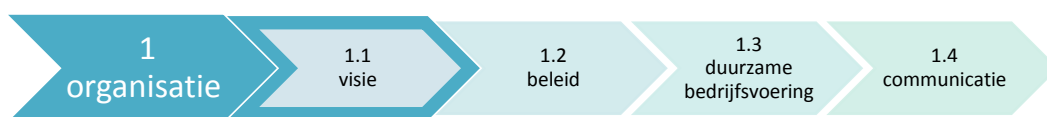
In sommige gevallen is het mogelijk om te concluderen dat een bepaald aspect van duurzaamheid niet haalbaar of niet wenselijk is. Iedere opleiding heeft zijn eigen ambitie, niet iedereen hoeft naar fase 5. Het is prima om te zeggen: we hebben hier (nu) geen ambitie op.

5 Format workshop

Op de volgende pagina's worden een aantal casestudies beschreven die gebruikt kunnen worden voor een workshop om te oefenen met het Groene Kompas. Dit is een geschikte manier om mensen op een praktische manier kennis te laten maken met het Groene Kompas en met de werking van het instrument.

- ✓ De beschrijvingen op pagina's 11-13 kunnen gezien worden als fragmenten uit een verslag dat naar aanleiding van een nulmeting gemaakt is. Deze beschrijvingen dienen als hand-out voor de workshop.
- ✓ Daarnaast gebruiken deelnemers het Groene Kompas.
- ✓ Laat deelnemers in kleine groepjes de beschrijvingen van de casestudies vergelijken met de beschrijvingen in het Groene Kompas. Kunnen ze op basis van de fragmenten vaststellen in welke fase een opleiding zich bevindt, en waar de ambitie ligt? Is het oordeel van de opleiding correct? Wat missen ze in de verslaglegging om een oordeel te kunnen vellen?
- ✓ Tijdens de workshop gaat het niet om het vinden van het juiste antwoord, maar om de onderlinge dialoog die tot stand komt.

Workshop het Groene Kompas

1.1 Visie

De groep is het erover eens dat de visie van de opleiding eigenlijk volledig overgenomen is van de visie van de organisatie, en exact hetzelfde is. Bij het formuleren van de visie van de organisatie zijn geen studenten betrokken geweest. Echter, de opleiding heeft de studenten er wel op geattendeerd dat er een visie is. Docenten zijn van plan om de visie te herschrijven en daarbij studenten te betrekken. Er is nog steeds een discussie gaande of de visie uitgebreid moet worden tot een 'mission statement'.

Score door de opleiding:	
Huidige situatie	3
Ambitie	4

Is dit correct?

1.2 Beleid

De groep is bij de self-assessment tot de conclusie gekomen dat er beleidsmaatregelen zijn voor de inbedding van duurzaamheid, maar dat deze nog niet echt leven in de dagelijkse praktijk. Hierdoor wordt de implementatie om de opleidingsdoelen m.b.t. duurzaamheid te realiseren, niet volledig gesteund door het management. De groep vindt het wenselijk om studenten te betrekken in de beleidsvorming, en er wordt gekeken naar een structuur en werkwijze om ze stelselmatig te raadplegen.

Score door de opleiding:	
Huidige situatie	2
Ambitie	3

Is dit correct?

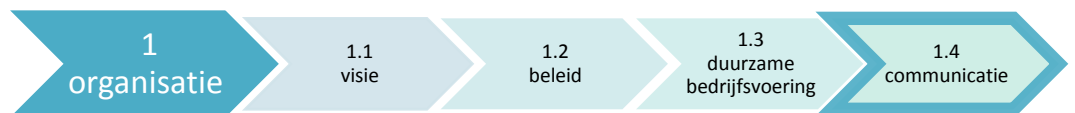

1.3 Duurzame bedrijfsvoering

Met dit criterium wordt gekeken naar de wijze waarop een opleiding zelf verantwoordelijkheid neemt voor duurzaamheidsbeleid gericht op aspecten van de bedrijfsvoering en/of op gedragsverandering ten aanzien van de bedrijfsvoering. Door de self-assessment is het duidelijk geworden dat zowel medewerkers als studenten niet weten waar het door de catering aangeboden voedsel vandaan komt. Opvallend is ook dat niemand zich deze vraag stelt. De opleiding produceert tijdens praktijkvakken afval dat gescheiden ingezameld wordt. Studenten zijn zich er over het algemeen van bewust dat ze papier, glas, plastic en GFT moeten scheiden in de speciale afvalbakken die overal op school aanwezig zijn. Onlangs heeft de opleiding ervoor gelobbyd dat er in de kantine lokale biologische melk wordt geserveerd (i.s.m. een stichting die zich inzet voor landbouw in balans met dieren, natuur en omgeving). Na onderzoek onder de studenten bleek dat dit project – en dus de betekenis achter het produceren van deze lokale biologische melk – echter niet bij hen bekend is.

Score door de opleiding:	
Huidige situatie	2
Ambitie	3

Is dit correct?

1.4 Communicatie

Communicatie tussen de school en haar netwerk (bedrijven, overheid, andere onderwijsinstellingen) wordt gezien als een belangrijke activiteit om de groei en bekendheid van de school te stimuleren. PR-documenten die worden gepubliceerd (bijvoorbeeld documenten op internet, flyers, posters) worden regelmatig samen met studenten gemaakt en geschreven. Studenten worden ook aangemoedigd om zelf via social media hun mening en ideeën over duurzaamheidsproblemen en -oplossingen te delen. Verder worden van tijd tot tijd debatten georganiseerd met bedrijven over relevante duurzaamheidsonderwerpen. Echter, de kennis die via deze uitwisseling met bedrijven verworven kan worden, wordt op dit moment minimaal benut in het onderwijs (geen kenniscirculatie).

Score:	
Huidige situatie	?
Ambitie	?

Welke score zou u geven?

2.1 Netwerk

Scenario 1

De opleiding heeft een netwerk dat al lange tijd erg stabiel is (er zijn geen nieuwe bedrijven of partners gekomen of vertrokken). Tijdens het gesprek wordt gesuggereerd dat er meer sprekers vanuit het bedrijfsleven uitgenodigd zouden kunnen worden om les te geven in de klas. Binnen het budget van de opleiding is er echter geen ruimte om dit te financieren.

Score:	
Huidige situatie	?
Ambitie	?

Welke score zou u geven?

Scenario 2

Sinds op centraal niveau het besluit is genomen om duurzaamheid stelselmatig in te bedden in alle opleidingen, heeft de opleiding kritisch gekeken naar haar eigen netwerk. De opleiding heeft besloten enkele partners te vervangen en nieuwe bedrijven aan te trekken met meer kennis van de toepassing van duurzaamheid gerelateerd aan de core business van de opleiding. In samenwerking met deze nieuwe stakeholders is een aantal projectvoorstellen gefinancierd, met duurzaamheid hoog op de agenda. Ook zijn er nieuwe stageplekken voor studenten gecreëerd. De kennis die studenten verwerven tijdens stages bij deze nieuwe partners wordt ook teruggesluisd in het onderwijs door stagiaires een presentatie te laten geven aan de rest van de studenten en aan de docenten. Daarnaast is het netwerk vertegenwoordigd in de examencommissie en ook bij de bespreking van het curriculum. Gastsprekers worden echter zeer sporadisch uitgenodigd.

Score:	
Huidige situatie	?
Ambitie	?

Welke score zou u geven?

6 Duurzame ontwikkeling

In het Groene Kompas worden continu de termen *duurzaamheid* en *duurzame ontwikkeling* gebruikt. Er zijn verschillende definities van duurzaamheid en duurzame ontwikkeling. Wanneer een opleiding of school gaat werken met het Groene Kompas bepaalt zij zelf welke definitie zij wil hanteren, en gaat vervolgens van deze definitie uit bij het lezen van het Groene Kompas.

Deze definitie kan een bestaande definitie zijn of een eigen variatie op een bestaande definitie. Het is belangrijk om binnen de opleiding een gedeeld beeld van duurzaamheid te ontwikkelen en een gemeenschappelijke taal ten aanzien van duurzaamheid. Het bespreken van de definitie van duurzaamheid helpt hierbij. We geven hier een aantal definities van duurzaamheid en duurzame ontwikkeling om dit proces te ondersteunen.

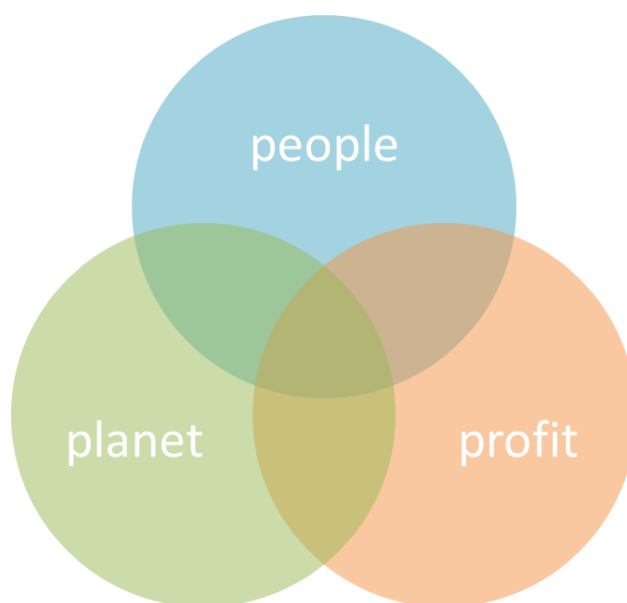
Binnen het project is de volgende definitie van duurzaamheid gehanteerd:

Duurzaamheid verwijst naar een toekomstbestendige manier van leven die rekening houdt met ecologische, sociale en economische mogelijkheden en grenzen.

Leren voor duurzaamheid behelst het voortdurend zoeken naar hoe zo'n manier van leven er uit kan zien en gerealiseerd kan worden in de alledaagse werkelijkheid, gebruikmakend van de best beschikbare kennis van het moment.

Duurzame ontwikkeling is ontwikkeling die voortdurend zoekt naar het creëren van een dynamisch evenwicht tussen mensen onderling en tussen mens en aarde, nu en in de toekomst, waarbij groei, bestending en krimp elkaar afwisselen.

Bij duurzame ontwikkeling gaat het om het zoeken naar een balans tussen de 3 P's: people (ecologie), planet (sociale ontwikkeling) en profit (economische ontwikkeling), binnen de dimensies plaats (daar) en tijd (later).

Een algemene en veelgebruikte definitie van duurzame ontwikkeling is afkomstig van de Brundlandt Commissie:

Duurzame ontwikkeling komt tegemoet aan de behoeften van de huidige generatie, zonder daarbij het vermogen van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien, te kort te doen.

Voorbeelden van een vereenvoudigde uitleg zijn:

Genoeg, voor iedereen, voor altijd.

Hoe je zou leven als je het eeuwige leven zou hebben.

7 Achtergrond

Meer dan de som der delen

Het Groene Kompas is een aangepaste versie van het instrument AISHE (Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education). In het kader van het NRO-gefinancierde project *Meer dan de Som der Delen – de verankering van duurzaamheid in de gehele schoolorganisatie* is dit instrument doorontwikkeld voor het (groene) beroepsonderwijs.

Verder lezen en kijken

Voor meer informatie verwijzen we u graag naar:

- ✓ A.H. Remmerswaal (2016) *Het Groene Kompas voor duurzame ontwikkeling in het mbo. Ervaringen met het Groene Kompas op Nordwin College en Wellantcollege*. Wageningen: Wageningen Universiteit.
- ✓ A.S. Klein en G. Damstra (2016) *Reflexieve Monitoring in Actie op Nordwin College en Wellantcollege. Monitoring bij het project 'Meer dan de som der delen – de verankering van duurzaamheid in de gehele schoolorganisatie'*. Utrecht: Oberon.
- ✓ Film Nordwin College (binnenkort te bekijken via www.leraar24.nl)
- ✓ Film Wellantcollege (binnenkort te bekijken via www.leraar24.nl)
- ✓ Stichting DHO (2010) *AISHE. Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education*.

Contact

Als u meer wilt weten over het Groene Kompas of het project Meer dan de Som der Delen kunt u contact opnemen met:

Anne Remmerswaal
Educatie- en Competentiestudies Wageningen Universiteit
Anne.Remmerswaal@wur.nl

Heleentje Swart
Nordwin College
H.Swart@nordwincollege.nl

Het Groene Kompas voor duurzame ontwikkeling in het MBO

Gebruikershandleiding

Wageningen, februari 2016

In samenwerking met:

Met dank aan:

Mogelijk gemaakt door
financiering van:

Oberon
onderzoek | advies

nordwin
COLLEGE

wellantcollege
||

NRO
NATIONAAL REGIEORGAAN
ONDERWIJSONDERZOEK